

Bijlage 1: Het bedrijfsleveninstrumentarium

Het bedrijfsleveninstrumentarium betreft programma's waarmee het (Nederlandse) bedrijfsleven wordt gestimuleerd bij te dragen aan private sectorontwikkeling in ontwikkelingslanden. Daarbij kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

1. Ondersteuning van bedrijven die risicodragend willen investeren;
2. Betrekken van bedrijven bij verbetering van het ondernemingsklimaat;
3. Versterken maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Het gaat per categorie om de hieronder beschreven programma's.

Op de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken (www.minbuza.nl) staat een volledig overzicht van alle programma's ter verbetering van het ondernemingsklimaat in ontwikkelingslanden, die ook zonder directe betrokkenheid van het (Nederlands) bedrijfsleven uitgevoerd worden.

1. Ondersteuning van bedrijven die risicodragend willen investeren

PSI – Private Sector Investeringsprogramma

'Business to business' (B2B) programma dat risicovolle en vernieuwende private investeringen in ontwikkelingslanden stimuleert. Een bedrijf, veelal een midden of klein bedrijf (MKB), dat investeert in een onderneming in een ontwikkelingsland kan aanspraak maken op een subsidie van 50% van de projectkosten, waarbij de maximale subsidiebijdrage EUR 750.000 bedraagt. Naast de kapitaalinjectie leidt de PSI-relatie tot kennisoverdracht, innovatie, marktontwikkeling en een toename van bedrijvigheid en productieve, duurzame werkgelegenheid in ontwikkelingslanden. Het PSI is in 2010 geëvalueerd (zie bijlage 3 voor een korte toelichting op de evaluatie), waarbij de relevantie van de projecten en de effectiviteit van het programma als goed is beoordeeld. Het belangrijkste door de evaluatie aanbevolen verbeterpunt betreft de verbreding van de ontwikkelingsimpact. Door in de projectselectie economische, sociale en milieu criteria op een meer samenhangende manier mee te wegen zal de ontwikkelingsimpact verder reiken dan het niveau van de onderneming alleen.

FMO ODA-fondsen

Uit *Official Development Assistance* (ODA) financiering zijn fondsmiddelen aan FMO ter beschikking gesteld voor het nemen van risico's die FMO op grond van haar reguliere bedrijfsvoering niet op haar balans kan nemen. Het betreft zeer risicovolle, ontwikkelingsrelevante investeringen ten behoeve van commerciële activiteiten in ontwikkelingslanden. Voorwaarde is dat de financiering additioneel is, d.w.z. dat commerciële banken noch ontwikkelingsbanken deze niet voor eigen rekening kunnen nemen. Bedrijven kunnen investeringsvoorstellen indienen bij fondsbeheerder FMO voor de volgende fondsen:

Bij het *Infrastructure Development Fund* (IDF) gaat het om commercieel haalbare, private infrastructuur. In de periode 2006-2013 wordt dit revolverende fonds opgebouwd uit ODA-bijdragen, tot uiteindelijk een totale omvang van EUR 250 mln. In 2009 was het fonds EUR 186 mln groot en was er ter waarde van EUR 1,5 mld aan financiering door derden gemobiliseerd.

Het *Access to Energy Fund* (AEF) richt zich op de financiering van private sector projecten op het gebied van (duurzame) energie. Doel is om in de periode tot 2015 toegang tot betrouwbare energievoorziening te verschaffen aan 2,1 mln mensen in ontwikkelingslanden.

Het in 2011 ontwikkelde *FOM-OS* (OS-variant van het Fonds Opkomende Markten) biedt financiering aan het midden- en klein bedrijf ter bevordering van ontwikkelingsrelevante investeringen in ontwikkelingslanden. Het fonds richt zich op investeringsinitiatieven die niet passen binnen de schenkingsvoorwaarden van PSI maar te risicovol zijn voor commerciële banken. FOM-OS staat open voor ontwikkelingsrelevante investeringsvoorstellen uit alle topgebieden, met voorkeure

voor initiatieven ten aanzien van de OS-speerpunten. Fondsomvang in 4 jaar op te bouwen tot EUR 55 mln.

Tot slot beheert FMO nog het Massif fonds waar alleen financiële instellingen voor in aanmerking komen. Dit revolverende investeringsfonds, ontstaan in 2006, heeft ontwikkeling van het micro-, midden- en klein-bedrijf in ontwikkelingslanden ten doel, door middel van het financieren van lokale financiële intermediairs. De huidige fondsomvang bedraagt bijna EUR 300 mln. Mede op basis van de positieve evaluatie van 2010 (zie bijlage 4 voor een korte toelichting) is het voornemen dit fonds op te hogen, gecombineerd met technische assistentie, met focus op voedselzekerheid en MKB financiering.

Innovative Finance Fund for Development (nieuw)

Door middel van dit fonds zullen publieke middelen in de vorm van verschillende financieringsinstrumenten worden ingezet om (gepercipieerd) risico voor private investeerders te reduceren en hiermee private investeringen te katalyseren. Het voornemen is om EUR 100 mln OS-middelen in te zetten om minimaal EUR 1 miljard van de private sector te katalyseren. Met het fonds zullen (op termijn) commercieel haalbare business modellen worden gerealiseerd die een grootschalige ontwikkelingsimpact beogen.

Pro-poor Innovatiefonds (nieuw)

Stimuleringsfonds voor technologische innovaties voor de *Base of the Pyramid* (BoP). Open voor (combinaties van) bedrijven, kennisinstellingen en NGO's. Prioritaire thema's: landbouw, water, energie, mogelijk gezondheidszorg. Met het fonds wordt beoogd innovaties in verschillende fases van ontwikkeling te financieren waarbij private investeringen worden aangetrokken.

2. Betrekken van bedrijven bij verbetering ondernemingsklimaat

OS-pilot 2g@there (nieuw)

Met 3 pilot projecten zal gekeken worden in hoeverre het 2g@there programma kan bijdragen aan het behalen van ontwikkelingsdoelstellingen. Het 2g@there-OS ondersteunt een cluster van Nederlandse en lokale bedrijven en kennisinstellingen (bijvoorbeeld een bedrijfskolom) die gezamenlijk een doel nastreven in één van de 15 partnerland en waardoor het lokale ondernemingsklimaat wordt verbeterd. In principe zullen alle sectoren open staan voor het programma, maar zal er een extra focus zijn op voedselzekerheid, water en fragiele staten. De pilot zal bestaan uit 3 projecten met een gezamenlijk budget van maximaal EUR 3 mln.

Transitiefaciliteit (nieuw)

De Transitiefaciliteit heeft tot doel om de overgang te stimuleren van een bilaterale ontwikkelingsrelatie naar een wederzijds profijtelijke economische samenwerking met de transitielanden (Colombia, Zuid-Afrika, Vietnam). De Transitiefaciliteit is een gezamenlijke aanpak van de ministeries van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken, Landbouw en Innovatie die de post ondersteunt in deze overgang. De faciliteit is gericht op het samenbrengen en stimuleren van de investeringskansen in de transitielanden met de mogelijkheden en kennis (zowel bedrijven als kennisinstellingen) in Nederland.

ORIO - Ontwikkelings Relevante Infrastructuur Ontwikkeling

Schenkingsfaciliteit ten behoeve van investeringen in de ontwikkeling, realisatie en beheer en onderhoud van publieke infrastructuur in ontwikkelingslanden. Overheden van die landen zijn, als eigenaar van de publieke infrastructuur, aanvrager en ontvanger van de schenking en dragen zelf zorg voor de restfinanciering. Voor minst ontwikkelde landen (MOL's) bedragen schenking en eigen bijdrage elk 50%, in niet-MOL's is de verhouding schenking versus eigen bijdrage 35:65. Het initiatief voor een aanvraag kan van een private onderneming uitgaan. Het bedrijfsleven wordt op basis van aanbesteding gecontracteerd voor de uitvoering van de projecten.

De SER constateert dat het bedrijfsleven wordt ontmoedigd om in de projectontwikkelingsfase actief te zijn doordat er een kunstmatige scheiding is aangebracht tussen de projectontwikkelaar en de uitvoerder in de realisatiefase. Om de stuwende kracht van het bedrijfsleven meer centraal te stellen wordt geadviseerd de aanbesteding zo vroegtijdig mogelijk in de initiatief- en voorbereidingsfase plaats te laten vinden. Hieraan wordt tegemoet gekomen door te werken met geïntegreerde contracten. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de kracht van het bedrijfsleven om complete oplossingen aan te bieden (*design, finance, build, operate and transfer*). De aanbesteding zal kort na de identificatie en selectie plaats vinden, in principe volgens de aanbestedingsregels van het ontvangende land. Randvoorwaarde hierbij is dat wordt voldaan aan de OESO-richtlijnen voor internationaal aanbesteden (*Good Procurement*), zoals de SER ook aangeeft.

De SER adviseert voor de niet-MOLs af te stappen van selectie in rondes met onderlinge competitie op kwaliteit en toekenning te baseren op 'wie het eerst komt, het eerst maalt'. Naar de mening van de regering leidt dit tot het risico dat het loket in de loop van het jaar vroegtijdig moet sluiten omdat de voor dat jaar beschikbare fondsen zijn toegewezen. Selectie van aanvragen blijft daarom geschieden op basis van twee over het jaar verspreide aanvraagronde.

De SER spreekt haar zorg uit over aanbestedingen van ORIO projecten, maar ook van multilateraal gefinancierde kennis- en kapitaalintensieve projecten. Er bestaan twijfels of aanbestedingsprocedures voldoende leiden tot de aankoop van de meest duurzame goederen en diensten, zowel qua prijs-kwaliteitverhouding als het voldoen aan milieu- en sociale normen. Volgens de raad kan een gelijk speelveld versterkt worden door meer transparantie in aanbestedingsprocedures, capaciteitsopbouw voor lokaal aanbesteden en het handhaven van IMVO-eisen bij de besteding van internationale hulp gelden. Overeenkomstig de wens van de SER wil de Nederlandse overheid zich hier, samen met gelijkgestemde donorlanden, sterk voor maken in de OESO, bij de EU en de internationale financiële instellingen zoals de Wereldbank. Ook bij de ORIO-aanbestedingen wordt op vergelijkbare wijze een gelijk speelveld nagestreefd door eisen te stellen aan de kwaliteit (niet alleen op prijs selecteren), MVO beleid, arbeidsomstandigheden en milieubeleid. Bovendien bestaat de mogelijkheid om in voorkomende gevallen de lokale aanbestedingscapaciteit te versterken door inzet van technische assistentie.

Daar waar de vraag vanuit ontwikkelingslanden ingevuld kan worden met het aanbod vanuit de Nederlandse topgebieden kan een aanvraag ingediend worden bij ORIO. Om deze aansluiting van vraag en Nederlands aanbod te bevorderen wordt de huidige sectorbeperking van drie prioritaire sectoren per land verlaten. ORIO staat in 52 landen open voor aanvragen voor publieke infrastructuur in alle sectoren. Aanvragen uit de 15 partnerlanden krijgen in het selectieproces extra waardering naarmate ze beter aansluiten bij de bilaterale OS-inzet in dat land. De Nederlandse ambassade ter plaatse adviseert hierover.

Vanuit het perspectief van vermindering van de administratieve lasten is bovendien de aanvraagprocedure vereenvoudigd. Er hoeven minder gegevens te worden overlegd waardoor de aanvraag minder tijd en kosten vergt.

Gegeven het belang van betrouwbare infrastructuur voor economische ontwikkeling en omdat met de SER de regering verwacht dat een verbeterd ORIO zal leiden tot een toename van het aantal goede aanvragen, wordt het jaarlijkse toewijzingsbudget verhoogd van EUR 140 mln naar EUR 180 mln.

CBI – Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden

Expert op het gebied van exportbevordering. Het CBI brengt het MKB in ontwikkelingslanden in de positie om zelfredzaam te zijn en het hoofd te bieden

aan handelsbelemmeringen, om de trends en ontwikkelingen op de internationale markten te volgen, en marktkansen te benutten door te voldoen aan verscherpte markteisen en de groeiende vraag naar duurzaam geproduceerde producten met de daaraan gekoppelde ketenverantwoordelijkheid. CBI biedt hiertoe een samenhangend pakket van interventies dat in samenwerking met lokale en internationale instituties en partners wordt uitgevoerd:

1. Ondersteuning (door de rol van o.a. marktvizier, coach en matchmaker) aan het exporterend MKB in het Zuiden en importerend bedrijfsleven in Nederland en Europa zodat deze doelgroepen zelf geïnformeerde keuzes kunnen maken;
2. Inzet van kennis en kunde om de diensten van bedrijfszondersteunende organisaties aan het lokale MKB te versterken en het coördinatievermogen van dit zuidelijke netwerk te mobiliseren;
3. Door continu marktonderzoek verschaft het CBI actuele marktinformatie over Europese markten in de sectoren landbouw, diensten, consumenten en industrie, waaronder informatie over marktvereisten;
4. Adviseren vanuit de praktijk van (lokale) overheden ter verbetering van het ondernemersklimaat.

PUM – Programma Uitzending Managers

Het PUM is gericht op het faciliteren, stimuleren en begeleiden van veranderingsprocessen bij MKB-bedrijven in ontwikkelingslanden, door het overdragen en het toepasbaar maken van kennis en vaardigheden. Dit gebeurt door de expertise van Nederlandse ondernemers, managers en specialisten tegen geringe kosten aan te bieden aan het MKB in ontwikkelingslanden. Begin 2011 is het PUM-programma geëvalueerd (zie bijlage 5 voor een toelichting op de evaluatie). Uit de evaluatie blijkt dat PUM voor een belangrijk deel van zijn klanten een relevante dienst levert en daarmee bijdraagt aan duurzame bedrijfsvoering bij de klanten en aan de doelstelling om de zelfredzaamheid van het lokale MKB te vergroten.

MMF – Matchmaking Facility

Brengt serieuze bedrijven uit ontwikkelingslanden op hun verzoek in contact met geschikte zakenpartners (MKB) in Nederland.

3. Versterken maatschappelijk verantwoord ondernemen

IMVO Vouchers

Ontwikkelingsgericht ondernemen wordt gestimuleerd met IMVO Vouchers. Dit is een initiatief van het kenniscentrum MVO Nederland. Doel is om MKBers praktische en maatgebonden ondersteuning te geven om IMVO in de handelsketen in ontwikkelingslanden te onderzoeken en te verbeteren. Het gaat om een IMVO-voucher waarmee het MKB een korting krijgt op het tarief van IMVO-adviesbureaus die bij MVO Nederland zijn aangesloten.

IDH - Initiatief Duurzame Handel

Het Initiatief Duurzame Handel verbindt producenten in ontwikkelingslanden met bedrijven uit Nederland en elders. Handelsketens die aandacht besteden aan sociale en ecologische aspecten kunnen een bijdrage leveren aan duurzame economische ontwikkeling en eerlijke handel. Bedrijven kunnen daar in samenwerking met maatschappelijke organisaties, vakbonden en de overheid een belangrijke rol in spelen. Het IDH is actief in de sectoren cacao, soja, hout, natuursteen, thee, toerisme, katoen en kweekvis. Bedrijven die substantieel willen investeren in de duurzaamheid van deze ketens kunnen zich hierbij aansluiten. Kenmerk van de aanpak is dat overheid en bedrijven beiden substantieel investeren in verduurzaming van de productie, versterking van de capaciteit van producenten en in certificering.

Bijlage 2: Evaluatieprotocol private sectorontwikkeling¹

¹ Dit protocol geldt voor PSD-programma's waarbij de financiële steun vanuit BZ meer dan EUR 10 miljoen per jaar bedraagt.

- De uitvoerende organisatie van het PSD-programma (de PSD-organisatie) stelt in overleg met BZ een resultaatketen op, waarin zij aangeeft welke resultaten het programma nastreeft op het niveau van output, outcome en impact, met behulp van welke inputs en op basis van welke activiteiten.
- Daarbij geeft de PSD-organisatie, in overleg met BZ, tevens aan wat de belangrijkste resultaatindicatoren zijn op het niveau van output, outcome en – voor zover mogelijk -- impact.
- De verantwoordelijkheid voor adequate uitvoering van de evaluatie van de resultaten van PSD-programma komt in principe bij de PSD-organisatie te liggen (op verzoek van de uitvoerende PSD-organisatie of BZ kan hiervan worden afgeweken).
- Adequate evaluatie impliceert dat de PSD-organisatie zorgt voor onafhankelijke externe beoordeling van de uitkomsten van de projecten/activiteiten, cq transparante externe validatie van resultaatgegevens. Kern is dat de validiteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de betreffende metingen door de PSD-organisatie kunnen worden gegarandeerd, zodat deze evaluaties een belangrijke input kunnen gaan vormen voor de beleidsdoorlichtingen en impact-evaluaties van de IOB.
- Verzameling van baseline gegevens (nulmeting), vervolg- en eindmetingen op de belangrijkste resultaatindicatoren en het gebruik van een controlegroep (cq een andere vorm van vergelijking tussen de eenheid die wel en die niet te maken heeft gehad met de PSD-interventie) zijn noodzakelijk om tot de gewenste robuuste conclusies te komen wat betreft de resultaten van de PSD-activiteiten.
- Deze substantiële evaluaties kunnen focussen op een beperkte selectie van de projecten/activiteitenportfolio, mits de representativiteit voldoende in overweging is genomen, in overleg met BZ. Tevens geldt het principe van proportionaliteit: monitoring en evaluatie moeten in redelijke verhouding staan tot de aard en omvang van de activiteit en geen onevenredig beslag leggen op middelen en menskracht.
- Voor de kosten van de evaluatie kan de PSD-organisatie in overleg met BZ een bepaald deel van het [toewijzings-]budget benutten (ca. 1-2 %).
- In overleg met BZ stelt de uitvoerende organisatie een evaluatieplan op om aan bovenstaande elementen uitvoering te geven. Dit plan bevat ook een globale planning, die zoveel mogelijk aansluit bij de verantwoordingsplicht van BZ richting parlement.

Bijlage 3: Evaluatie PSI

Het Private Sector Investeringsprogramma (PSI, voorheen PSOM) biedt financiële ondersteuning aan ondernemers die willen investeren in ontwikkelingslanden. Het gaat daarbij om risicovolle pilot-investeringen in joint venture met een lokaal bedrijf. De bijdrage van het ministerie bedraagt 50% - 60%, de andere helft wordt door de betrokken ondernemingen zelf betaald. Het bedrijfsleven, voornamelijk MKB, weet het programma goed te vinden en te gebruiken, wat blijkt uit toename van het aantal aanvragen en de verhoging van de kwaliteit van de projectvoorstellen. Het programma stimuleert lokaal ondernemerschap, brengt innovatie en creëert werkgelegenheid. Het levert een relevante en positieve bijdrage aan armoedevermindering door gerealiseerde inkomenseffecten.

In 2010 is het programma geëvalueerd. De relevantie van de PSI projecten is als goed beoordeeld op basis van de grootte van de vervolginvesteringen en de duurzaamheid van de projecten: Gemiddeld wordt er per 1 euro subsidie 1,22 euro vervolginvestering gerealiseerd. Gebaseerd op de veldstudie wordt er verder geschat dat, van alle goedgekeurde en afgeronde projecten, 57% resulteert in een duurzame onderneming, wat als opvallend goed aangemerkt kan worden. In Nederland schommelt het percentage van nieuwe bedrijven dat na ruim vijf jaar nog bestaat rond de 50%. De relevantie van de projecten is verder onderzocht aan de hand van de vraag of de projecten effecten hebben gehad in de lokale private sector en de lokale economie. De evaluatoren concludeerden dat deze effecten voor de meeste landen en sectoren gering zijn. In landen en sectoren waar meer PSI projecten zijn gefinancierd en waar de regering en/of ambassades een actieve rol hebben gespeeld om belemmeringen in het ondernemingsklimaat aan de orde te stellen (bijv. horti- en floricultuur in Ethiopië) zijn de effecten van de projecten voor de gehele sector in het land en voor Nederland van belang.

De ambitie is om door verbetering van het programma nog grotere lokale economische ontwikkeling te behalen. De evaluatie doet hier aanbevelingen voor. Het belangrijkste verbeterpunt in het nieuwe PSI, dat van start zal gaan in 2012, betreft daarom de verbreding van de ontwikkelingsimpact. Door in de projectselectie economische, sociale en milieu criteria op een meer samenhangende manier mee te wegen zal de ontwikkelingsimpact verder reiken dan het niveau van de onderneming alleen. Door PSI projecten te combineren met inzet van op verbetering van het ondernemingsklimaat gerichte *government-to-government* en/of *knowledge-to-knowledge* programma's wordt de impact in keten of sector verder vergroot.

Bijlage 4: Evaluatie Massif

Het Massif fonds, een revolverend investeringsfonds opgericht in 2006 en beheerd door FMO, heeft ten doel het bevorderen van het micro-, midden- en kleinbedrijf en lage inkomensgroepen in ontwikkelingslanden door middel van het financieren en versterken van lokale financiële intermediairs. In 2010 is het Massif fonds geëvalueerd, resulterend in een overwegend positief oordeel. Het voornemen is dit fonds op te hogen, waarbij de bevindingen van de evaluatie zullen worden meegenomen.

Voor wat betreft relevantie van de activiteiten, bevestigt literatuuronderzoek dat versterking van de financiële sector leidt tot economische groei en daarmee tot armoedevermindering. Enkele interessante observaties hierbij:

- Landen met een beter ontwikkeld financieel systeem groeien sneller en slagen er in om hun inkomensongelijkheid te verminderen en beter te presteren rond armoedebestrijding;
- Sectoren met een groot aantal kleine bedrijven kunnen sneller groeien in landen met een goed ontwikkelde financiële sector;
- Microfinanciering is een goede strategie om de status van arme bevolkingsgroepen te verbeteren en te komen tot economische 'empowerment'. Microfinanciering kan echter niet altijd de allerarmsten bedienen;
- Het meten van impact bij financiële instellingen stuit op een aantal methodologische belemmeringen en problemen die dergelijk onderzoek duur en moeilijk maken en niet altijd leiden tot de juiste waarnemingen en conclusies;
- Volgens een studie (SEAF 2007) hebben investeringen in het MKB in ontwikkelingslanden een aanzienlijke impact;
- *Housing finance* genereert economische groei door het creëren van werkgelegenheid, ondernemerschap en economische impact op andere sectoren.

Met betrekking tot de relevantie van Massif zijn de belangrijkste bevindingen:

- FMO zou zich op het terrein van microfinanciering meer moeten richten op kleinere, gespecialiseerde en minder ontwikkelde microfinancieringsinstellingen (MFI's), via gespecialiseerde fondsen die hier beter voor zijn geëquipeerd. Ook zou er meer aandacht moeten zijn voor nieuwe initiatieven zoals MFI's die zich richten op rurale gebieden, landbouw, ketenfinanciering;
- Op het vlak van MKB financiering heeft FMO duidelijk ervaring en wordt gezien als een invloedrijke professionele speler met een uitgebreid netwerk. Intensivering van de Massif activiteiten ten behoeve van het MKB wordt sterk aanbevolen. Hierbij zou wel meer aandacht moeten komen voor ontwikkelingsrelevante aspecten zodat de ontwikkelingseffecten transparant en daardoor geoptimaliseerd kunnen worden;
- Additionaliteit wordt positief beoordeeld. Dit is vooral gelegen in het financieren in lokale valuta, het financieren van start-ups en zeer sterk groeiende instellingen, kleinere bedragen en sterkere focus op armere landen;
- Massif is beperkt katalyserend voor wat betreft gelijktijdige commerciële financiering en het reguliere FMO bedrijf. Wel lijkt de sterke reputatie van FMO een voordeel op te leveren voor de klant om additionele financiering te verkrijgen;
- Massif kan optimaal gebruik maken van de efficiency en kwaliteit van de FMO-organisatie. Er is sprake van een evenwichtig samengestelde portefeuille, echter met verklaarbare fluctuerende jaarlijkse resultaten. Het verlies in één jaar werd gecompenseerd door winsten in de omliggende jaren.

Bijlage 5: Evaluatie PUM

Het Programma Uitzending Managers (PUM) is gericht op het faciliteren, stimuleren en begeleiden van veranderingsprocessen bij MKB-bedrijven in ontwikkelingslanden, door het overdragen en het toepasbaar maken van kennis en vaardigheden. Dit gebeurt door de expertise van Nederlandse ondernemers, managers en specialisten tegen geringe kosten aan te bieden aan het MKB in ontwikkelingslanden. Een bijkomend effect van de PUM-activiteiten is dat er door het creëren van business links een bijdrage geleverd kan worden aan de internationale kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. PUM is een vraaggericht programma waarbij een ondernemer uit een ontwikkelingsland een verzoek doet aan de Stichting PUM tot ondersteuning. De stichting beschikt over een pool van 3200 experts. Jaarlijks worden er gemiddeld 2200 missies gedaan.

Begin 2011 is het PUM-programma geëvalueerd. Deze evaluatie is gezamenlijk met EL&I uitgevoerd en betrof de periode 2006-2009. De belangrijkste conclusies van de evaluatie worden hieronder kort opgenomen, met de kanttekening dat IOB kritisch staat tegenover de kwaliteit van deze evaluatie.

PUM levert voor een belangrijk deel van zijn klanten in de doellanden een relevante dienst en draagt daarmee bij aan duurzame bedrijfsvoering bij de klanten en daarmee aan de doelstelling om de zelfredzaamheid van het lokale MKB te vergroten. Deze bijdrage wordt beperkt door de schaal van het programma (in veel landen niet meer dan 30 interventies per jaar) en door de impact die het type klanten hebben op de nationale of regionale economie en daarmee op de bestrijding van armoede.

De relevantie van de door PUM aangeboden ondersteuning ligt voor de ontvangers vooral in het praktische en het onmiddellijk toepasbare karakter van de op maat aangeboden advisering. Het technische karakter van de aangeboden diensten maakt PUM onderscheidend van andere technische assistentieprogramma's. Het behouden van de focus van PUM op dit praktische aspect van de advisering zal relevantie, effectiviteit en additionaliteit van het programma ten goede komen.

Belangrijkste leerpunt uit de evaluatie is dat de algemene doelstelling van het PUM-programma op een te hoog niveau is neergelegd, nl. duurzame armoedebestrijding. De evaluatie heeft laten zien dat de meetbaarheid van de resultaten van het PUM-programma hierdoor beperkt wordt. In de toekomst zullen de doelstellingen van het programma op een lager niveau worden gelegd, waardoor de meetbaarheid van de resultaten zal worden verbeterd.

De evaluatie heeft aangetoond dat PUM klanten over het algemeen sneller groeien in termen van omzet en werkgelegenheid dan de totale betreffende sector. Dit is een indicatie dat PUM een positieve bijdrage aan de levensvatbaarheid van een bedrijf levert, maar slechts heel zelden kan het volledige effect aan de PUM-expert worden toegeschreven.